

lagal slovenski narodni skupnosti. Prav ta tok političnega realizma ga je po smrti ustanovitelja SLORI-ja dr. Karla Šiškoviča potiskal vse bolj v povsem raziskovalne in vse manj politično-organizacijske odločitve, ki jih je nakazoval tudi za vodenje inštituta, kateremu je ostal zvest do konca. Čeprav je te odločitve sprejemal zagrenjeno, mu tisti tipični humor ni dovolil, da bi stvari dramatiziral. Prijava doktorske disertacije, ki jo je že izročil na ljubljanski univerzi, dokazuje, da so včasih z grenkobo sprejete odločitve v našem kratkem življenju še najbolj posrečene.

Boris M. Gombač

BRANKO PETRANOVIĆ

(1927–1994)

Usoda je hotela, da se je časovno skoraj ujemal biološki življenjski tok človeka, nedvomno najplodnejšega zgodovinskega pisca o Jugoslaviji, z družbenim trajanjem dežele-države, ki ji je posvetil vse svoje znanstveno-raziskovalne napore. Rodil se je na Cetinju leta 1927, nekaj let po nastanku Jugoslavije, umrl v Beogradu 17. junija 1994, tri leta po njenem razpadu.

Uradni biografski podatki povedo, da je študiral in diplomiral pravo in zgodovino na beograjski univerzi ter leta 1962 doktoriral na tamkajšnji Pravni fakulteti z delom »Političke i pravne prilike za vreme Privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije«. Tudi vsa njegova službovanja so se domicilno odvijala v Beogradu: najprej v Inštitutu za družbene vede, potem v Inštitutu za sodobno zgodovino, z letom 1969 pa nastopi svoje univerzitetno učiteljevanje na Filozofski fakulteti. Za izrednega profesorja je izvoljen istega leta, za rednega 1977. Ves ta čas, 23 let, do svoje upokojitve leta 1992 kot predstojnik katedre na oddelku za zgodovino, je predaval zgodovino Jugoslavije.

Petranovičev življenjski opus ni lahko ocenjevati. Kratko malo zato, ker je za enega samega človeka dobesedno ogromen. Rezultate njegovega profesionalnega dela gre tako najprej meriti s kvantitativnimi kazalci. Na pedagoškem kot na znanstveno-raziskovalnem področju.

Kot profesor je vzgojil več kot 60 diplomiranih zgodovinarjev, 29 magistrstov ter 18 doktorjev zgodovinske vede. Gre le za uradne številke, ki, zajamčeno, ne izpričujejo celotnega pedagoškega prispevka profesorja Petranovića pri oblikovanju pravzaprav znatno številnejše plejade šolanih zgodovinarjev v zadnjih desetletjih obstoja jugoslovanske države.

Komunikativen, neposreden, a hkrati strokovno avtoritativen, profesionalno izredno zahteven in strog, a vedno dovzeten za tematske in metodološke razprave z mlajšimi kolegi, bodisi na fakulteti, še raje pa v neformalnem okolju prijetnih beograjskih gostinskih lokalov, je radodarno in nesebično razdal svoja znanja in bogate izkušnje vsem, ki bi ga kaj takega zaposlili. Ali pa bi pomagal tudi samoiniciativno, ne oziraje se na institucionalne formalnosti. Čutil je osebno moralno dolžnost, da podpira izobraževanje in delo mladih kadrov iz »notranjosti«, ki so bili pri svojih raziskovalnih naporih v slabšem položaju kot kolegi v republiških središčih. Menda je bila popularnost in spoštovanje, ki ju je užival v strokovnih krogih širom po Jugoslaviji, posledica tudi takega njegovega odnosa. Velikanska človeška energija in strokovno-metodološka razgledanost, ki ju je vlagal v dolge pogovore o kaki zgodovinski temi, in hitrost reakcije, tudi pisne, da oceni, svetuje, so nepozabno zaznamovale profesorja Petranovića kot med zgodovinarji bolj redkega znanstvenika in pedagoga, ki je bil pripravljen vedno sodelovati.

Ni pa bilo potrebno profesorja Petranovića osebno poznati, da bi se vzpostavil odnos do njegovega publiciranega dela. Saj so ga tisoče in tisoče strani, ki jih je objavil v knjižni obliki, že dolgo tega promovirale tudi v širokem krogu bralcev kot enega največjih, če že ne največjega poznavalca celotne jugoslovanske zgodovine.

Res impozanten je Petranovičev opus: 26 objavljenih knjig v 36-ih zvezkih, od tega 16 obširnih monografij, ostalo prav tako zajetne in za jugoslovansko zgodovino 20. stoletja nepogrešljive zbirke dokumentov, več kot 600 člankov, razprav, kritik, esejev, prikazov, objavljenih posameznih virov, recenzij. Promptno se je javno odzival na aktualne probleme novejšje zgodovine in svojega časa, zato je bil izredno ploden tudi v publicistiki, predvsem v beograjskem NIN-u. Z referati je sodeloval na več kot 70 znanstvenih srečanjih v Jugoslaviji in izven nje. Zagotovo pa je potrebno dodati še »in tako dalje«. Za natančnejše spoznavanje tega, recimo mu količinskega, vidika njegovega ustvarjanja gre počakati na najavljeni izid detajlne Petranovičeve bibliografije.

Pa vendar naj bodo glavna Petranovičeva dela, po kronološkem zaporedju njihovega objavljanja, tu vsaj naštetja. Poleg že omenjene objavljene doktorske disertacije so to sledeče knjige: Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove, Beograd 1969, 464 strani. – AVNOJ – revolucionarna smena vlasti, Beograd 1976, 382 strani. – Istorija socijalističke Jugoslavije I–III (koavtor Č. Štrbac), Beograd 1977, 245 + 419 + 375 strani. – Istorija narodne vlasti u Jugoslaviji 1941–1945 (koavtor V. Simović), Beograd 1979, 285 strani. – Istorija Jugoslavije 1918–1978, Beograd 1980–1984, 648 strani. – Revolucija i kontrarevolucija u Jugoslaviji

1941–1945 I–II, Beograd 1983, 509 + 389 strani. – Istoriografija i revolucija, Beograd 1984, 590 strani. – Revolucije i pokreti otpora u Evropi 1939–1945, Skopje 1984, 207 strani. – Jugoslavija i Ujedinjeni narodi 1941–1945 (koavtor S. Nešović), Beograd 1985, 676 strani. – Jugoslovenska revolucija i SSSR 1941–1945 (koavtor S. Dautović), Beograd 1988, 371 strani. – Istorija Jugoslavije 1918–1988 I–III, Beograd 1988, 431 + 516 + 492 strani. – Agonija dve Jugoslavije (koavtor M. Zečević), Šabac 1990, 386 strani. – Balkanska federacija 1943–1948, Šabac 1990, 206 strani. – Srbija u drugom svetskom ratu 1939–1945, Beograd, 1992, 789 strani. – Jugoslovensko iskustvo srpske nacionalne integracije, Beograd 1993, 169 strani. – Istoričar i savremena epoha, Beograd 1994, 429 strani.

Posebno važno vlogu so imele in imajo zbirke dokumentov:

Jugoslovenske vlade u izbeglištvu II, Dokumenti 1943–1945, Zagreb 1981, 447 strani. – Jugoslavija 1918–1984, Zbirka dokumenata (koavtor M. Zečević), Beograd 1985. – Sednice Centralnog komiteta KPJ 1948–1952 (koavtorja R. Radonjić, R. Končar), Beograd 1985, 767 strani. – Jugoslovenski federalizam – Ideje i stvarnost, Tematska zbirka dokumenata I–II (koavtor M. Zečević), Beograd 1987, 838 strani. – Jugoslavija 1918–1988, Tematska zbirka dokumenata (koavtor M. Zečević), Beograd 1988, 1445 strani. – 27. mart 1941, Tematska zbirka dokumenata (koavtor N. Žutić), Beograd 1990, 691 strani. – Zapisnici NKOJ-a i Privremene vlade DFJ 1943–1945, Zbornik dokumenata (koavtor Lj. Marković), Beograd–Paraćin 1991, 734 strani. – Zapisnici sa sednica Politburoa Centralnog komiteta KPJ (11. jan. 1945–7. jul. 1948), Beograd 1993, 696 strani.

Središčno vprašanje, ki pa bo vsaj še v bližnji prihodnosti nanj neprimerno teže odgovoriti, se nanaša na oceno kakovostnih dosežkov in dometov Petranovićevega historiografskega znanstveno-raziskovalnega ustvarjanja. Delno zato, ke bo potrebno najprej »Petranovića« vsebinsko-kompleksno šele obvladati, delno in verjetno še bolj pa zato, ker okoliščine razvoja družbeno-političnega dogajanja v prostoru več neobstoječe nekdanje skupne države za kaj takega enostavno ne bodo proizvajale potrebnega interesa. Razen če se, recimo iz etičnih razlogov, vsaj tisti, ki so, upoštevaje in spoštujoč njegovo delo, že svoj čas npr. skovali sintagmo »Inštitut Petranović«, kljub vsej neugodni družbeni klimi (ali prav njej navkljub) ne bodo poskušali potruditi in se profesorju Petranoviću vendarle nekako oddolžiti.

Pričajući trenutek gotovo ne more biti primeren, da bi se z opusom profesorja Petranovića strokovno-vsebinsko polemiziralo. A kako rad je zahajal v strokovne kritične dialoge! Na svojo vest si zato jemljem kritično pripombo, ki sem mu jo bila (lahko) odkrito in brez zadržkov izrekla po izidu njegove 1.439 strani v treh zvezkih obsegajoče »Istorije Jugoslavije« ob nekem srečanju leta 1989 in leto kasneje (potem se nisva več videla) prav tako v Beogradu. Ob vsem izkazanem navdušenju nad enciklopedičnostjo dela sem mu zamerila dve stvari: kako da je vendar mogel opustiti nujno in brezpogojno časovno distanco, zlato pravilo stroke, in zakaj da je, pač seveda logično v zvezi s prvim, nekako podlegel dnevno-političnim dogajanjem. Bila sem razočarana nad njegovimi odgovori, sklepajoč tedaj, da se je s tem svojim sicer kapitalnim delom izneveril stroki. Danes razmišljam o njem na nekoliko drugačen način. Profesor Petranović je bil prvi veliki raziskovalni pionir jugoslovenskega obdobja po drugi svetovni vojni, najzaslužnejši znanstvenik za veliko sistematizacijo znanja o zgodovini jugoslovenske države v času celotnega njenega trajanja. A bil je tudi človek, ki ima pravico do svojega svetovno-nazorskega mišljenja. Še posebej pa seveda tistega prepričanja, ki se nanaša na njegovo bližedružbeno-eksistencialno okolje. In v tem oziru ga je zaneslo, prestopil je prag zgodovinske znanosti. Vendar je osebno trdno verjel v svoj prav, prav, ki seveda ni bil proizvod kakih zunanjih političnih pritiskov in vplivov nanj, pač pa prepričanje, ki si ga je avtonomno sam ustvaril.

Da je bil samostojni jezdec skozi nedvomno zanj bridko sodobnost, gotovo dokazuje dejstvo, da ni bil (niti) predlagan v članstvo Srpske akademije nauka i umetnosti, kamor bi kot beograjski intelektualni velikan že zdavnaj spadal. Morda pa je njega kaj motilo biti zraven? Preveč je še vprašanj, premalo odgovorov. Bo že zgodovina sodila zgodovinarju Branku Petranoviću.

Vera Kržišnik-Bukić